

DR. SZACSVÁNÉ SZEGEDI KRISZTINA

Az orosz–magyar gazdasági kapcsolatok alakulása az észak-magyarországi régióban néhány statisztikai adat tükrében

Tanulmányom célja, hogy a magyar–orosz kapcsolatok fontosságára hívjam fel a figyelmet néhány érdekes és figyelemreméltó statisztikai adat elemzésével. Sokan tévesen úgy gondolják, hogy Magyarországnak európai uniós tagorszádként nincs szüksége az egykori legnagyobb gazdasági partnerére, Oroszországra. Magyarország számára a múlt és a jelen történelmi-gazdasági folyamatainak egyaránt fontosnak kell lenniük. Mint volt KGST és újdonsült EU-s tagország Oroszországgal és az Európai Unióval folytatott kapcsolatai is meghatározóak, továbbá Magyarország „összekötő híd” szerepét sem szabad elhanyagolni. Ennek tükrében megvizsgálom az orosz nyelvtudás és nyelvtanítás helyét és helyzetét országos és régiós viszonylatban, bemutatom az orosz-magyar külkereskedelmi kapcsolatok fejlődését, kitékintek a külföldi tőkebefektetés helyzetére Magyarországon, végül az idegenforgalmi statisztikákat elemzem országos és észak-magyarországi regionális szinten.

Nyelvtudás és az orosz nyelv ismerete

A 2001. évi népszámlálás adatai szerint Magyarország 10 198 315 fős népességéből a lakosság 19,2 százaléka, szám szerint 1 958 636 nyilatkozott úgy, hogy anyanyelvükön kívül legalább egy másik nyelven képesek másokat megérteni, és magukat megértetni. Az 1960. és az 1980. évi népszámlálások alkalmával átlagosan a népesség alig egytizede tudott anya-nyelvén kívül egy másik nyelven. Az elmúlt évtizedben a más nyelven is beszélők száma és az aránya tehát megduplázódott, ami pozitív képet mutat, viszont az Európai Unió korábbi 15 tagországhoz képest még mindig nagy a lemaradás, hiszen ott a lakosság 53 százaléka, vagyis gyakorlatilag minden második ember meg tudja magát megértetni egy másik nyelven is.

Amíg az 1960. évi népszámlálásnál a férfiak 9,1, a nőknek pedig csak 8,2 százaléka beszélt anyanyelvén kívül más nyelvet, addig 1980-as évektől napjainkig az arány fokozatosan megfordult a nők javára, és így 2001-ben a

férfiak 18,9, a nőknek pedig 19,5 százaléka tudott már anyanyelve mellett egy másik nyelven beszélni. Az arányok ilyen módon való alakulása szorosan összefügg a négy évtized alatt bekövetkezett iskolázottsági szintnek a nők javára történő változásával.

Az 1990. évi adatok szerint a négy fő korcsoporton belül a 60 éves és az annál idősebbek beszéltek legnagyobb arányban (11,4 százalék) anyanyelvükön kívül legalább egy másik nyelvet. Ugyanez az arány 2001-ben már a 15–39 évesek körében a legmagasabb, 30,3 százalék, szemben az 1990. évi 11,2 százalékkal. Nagy általánosságban elmondható, hogy ma a 40 éven aluliak körében megközelítőleg háromszor többen beszélnek egy másik nyelvet, mint 11 évvel korábban. A fiatalság körében az arányszámok gyors növekedésének elsőrendű oka az iskolai oktatás keretében bevezetett kötelező, sok esetben nem egy, hanem két nyelvnek az oktatása, továbbá az egyetemi, főiskolai diplomák megszerzethetőségének kötelező nyelvvizsga letételéhez kötése. Köztudott, hogy a népszámlálások során a bevételeket nem kell okmányokkal igazolni, így nem lehet tudni azt sem, hogy a bevételek anyanyelven kívüli nyelvtudás milyen értékű és évek múltával mennyi marad meg az így szerzett nyelvtudásból. Az országba az évezred utolsó évtizedében számos fiatalabb korosztályba tartozó személy vándorolt be, akik magukkal hozták korábbi nyelvtudásukat, amely szintén növeli a legalább két nyelven beszélők számát.

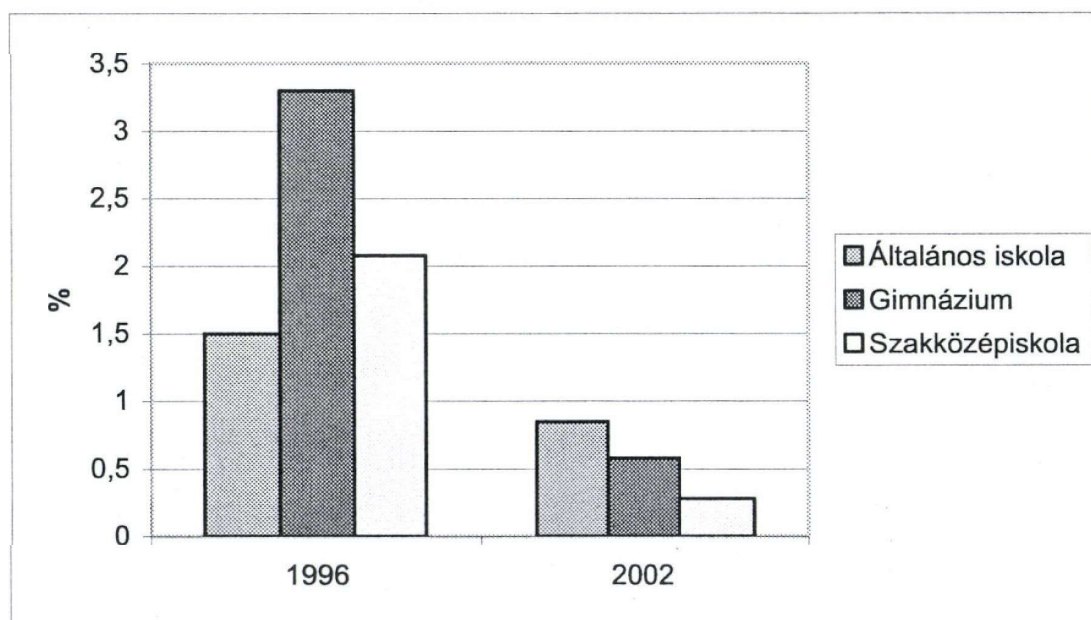
A 2001. évi népszámlálás adatai szerint az érettségivel, mint legmagasabb végzettséggel rendelkezők 27 százaléka mondta, hogy anyanyelvén kívül tud egy másik nyelvet is. Az egyetemen, főiskolán legalább egy évfolyamot elvégzett, de még oklevelet nem szerzett népességnél ez az arány már 71,3 százalék, az említett kötelező nyelvtanulás miatt. Ezzel szemben a diplomásoknak csak 56,6 százaléka van ilyen tudás birtokában, azért, mert sokan vannak közöttük olyanok, akiknek nem volt kötelező a korábbi években a nyelvvizsga letétele.

Ma Magyarországon, az anyanyelven kívüli nyelvtudásban az első helyet a német nyelv foglalja el, a 2001. évi adatok szerint a lakosság 9,4 százaléka beszél németül. A 957 ezer főleg magyar anyanyelvű németül tudó mellett még több mint 33 és fél ezer német anya-nyelvű is él az országban. Magyarország a történelmi hagyományaival, gazdasági kapcsolataival erősen kötődik a német nyelvterülethez ezen belül is a szomszédos Ausztriához. A második helyet a ranglistán az angol foglalja el, 9,2 százalékkal, bár a számítógép elterjedésével és az új típusú oktatási rendszer bevezetésével ez az arány folyamatosan nő. A többi idegen nyelv ismerete jelentősen lemaradt a némethez és az angolhoz képest: 2001-ben franciául a lakosság 1,2 százaléka beszélt, olaszul 0,6 százalék, spanyolul pedig 0,2 százalék tudott. A magyarországi népesség anyanyelven kívüli nyelvtudásának teljessége érdekében

meg kell említeni, hogy a lakosság nagyon sokféle nyelvet, de egy-egy nyelvet nagyon kis létszámban ismer. Ez a nyelvtudás elsősorban történelmi, nemzetiségi, kisebbségi okokra vezethető vissza. E nyelvek zömét a környező országokban beszélt szláv nyelvek alkotják. Anyanyelvükön kívül például románul tudnak közel 82 ezren, szlovákul 47 ezren, horvátul 26 ezren, szerbül 20 ezren.

Az 1990. évi népszámlálásnál 153 ezren mondták magukról, hogy oroszul tudnak anyanyelvükön kívül. Várható lett volna, hogy 2001-re – a négy évtizedes kötelező iskolai oktatás megszűnése után – számuk csökkenni fog. Ez nem következett be, mert a legutóbbi népszámláláskor közel 183 ezren mondták (vagyis a népesség 1,8 százaléka), hogy anyanyelvük mellett beszél az orosz nyelvet. Nagy hányaduk a 15–59 évesek köréből tevődik ki, közel 40 százalékuk vezető, értelmiségi foglalkozású.

1. ábra: Az orosz nyelv oktatása Magyarországon

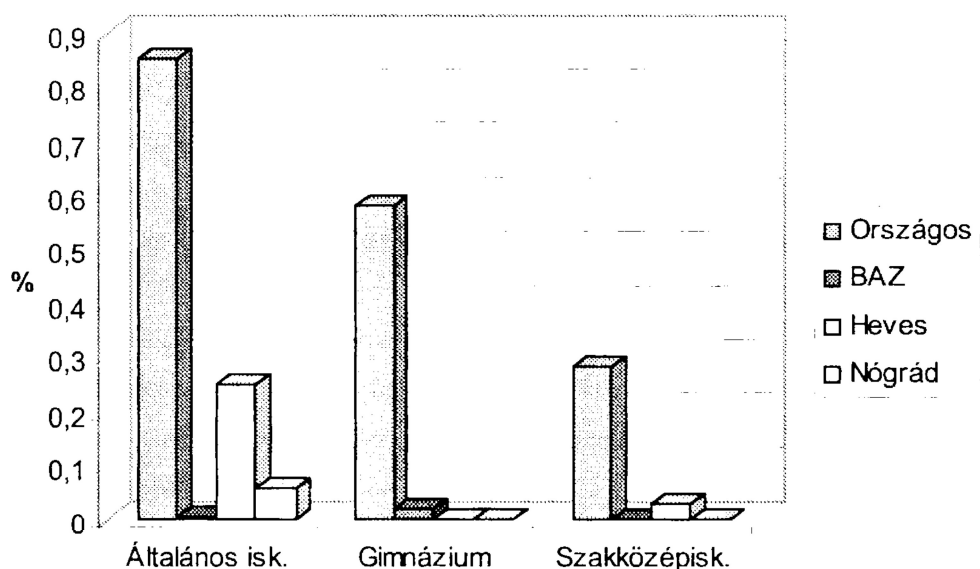

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyvei.

Ha az általános és középiskolai oktatásban vizsgáljuk az orosz nyelv helyét, akkor a következő tendenciát figyelhetjük meg: 1996-ban még az általános iskolások 1,5 a gimnazisták 3,3 és a szakközépiskolások 2,08 százaléka tanult oroszul országos viszonylatban. Ez az arány az évek folyamán fokozatosan csökkent, 2002-re az általános iskolásoknak csupán 0,85 százaléka, a gimnáziumi tanulók 0,58 százaléka, illetve a szakközépiskolások 0,28 százaléka tanulja az orosz, mint idegen nyelvet.

Az észak-magyarországi régió három megyéjét összehasonlítva az országos eredményekkel, arra a megállapításra juthatunk, hogy a vizsgált időszak kezdetén, 1996-ban az általános iskolai orosz nyelv oktatása Borsod-Abaúj-Zemplénben és Hevesben magasabb az országos átlagtól (1,6 ill. 2,58%), Nógrádban viszont csak töredéke annak (0,39%). A gimnáziumokban már csak Borsod-Abaúj-Zemplén megye haladja az országos értékeket (4,7%), Heves megye és Nógrád megye is elmarad az átlagos értéktől (3,14 és 1,58%). A szakközépiskolai felmérések a gimnáziumi eredményekhez igazodnak: továbbra is Borsod-Abaúj-Zemplén a legeredményesebb 7,5 százalékkal, míg Heves és Nógrád ismét lemarad 0,73 ill. 0,98 százalékos értékekkel.

2. ábra: Az orosz nyelv oktatása Észak-Magyarországon (2002)

Forrás: www.ksh.hu.

A 2002. évi adatokat vizsgálva még elszomorítóbb következtetésekre juthatunk. Mindhárom megye meglehetősen elmarad az országos átlagoktól. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében az általános iskolásoknak csupán 0,007 százaléka, Hevesben és Nógrádban ugyanennek a korcsoportnak 0,25 ill. 0,056 százaléka tanult orosz nyelvet. A gimnáziumok és szakközépiskolák mutatószámai még ennél is rosszabb képet adnak. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a gimnáziumi tanulók 0,02 százaléka, Heves megyében pedig a szakközépiskolások 0,03 százaléka ismerkedik az orosz nyelvvel. A felmérés alapjául szolgáló többi iskolaformában és képzésben, a három megyében már senki sem tanul oroszul iskolai keretek között.

Ha az ország egész területét vizsgáljuk, akkor megállapítható, hogy mind az 1996-os adatokat tekintve, mind pedig a 2002-es felmérés eredményei azt bizonyítják, hogy a legmagasabb arányt az orosz nyelv általános és középiskolai oktatásában Budapesten kívül az észak-alföldi régió éri el, ezen belül is Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar megyék. Ez az eredmény természetesnek is tekinthető az adott megyék jelenlegi és múltbeli földrajzi-történelmi-gazdasági kapcsolatai miatt. Az észak-magyarországi régióhoz minden téren közelebb áll a szlovák nyelvterület, ezért az orosz nyelv háttérbe szorulása már természetes tendenciaként is felfogható.

A külkereskedelmi kapcsolatok alakulása

A külkereskedelmi kapcsolatokra irányuló vizsgálataimat természetesen csak országos viszonylatban végezhettem, hiszen ez irányú felmérések és statisztikák sem regionális, sem megyei szinteken nem állnak rendelkezésre. Megállapítható, hogy az elmúlt tíz évben Magyarországon a behozatal és a kivitel tekintetében folyamatos növekedés tapasztalható. Míg 1993-ban az ország összes importjának értéke – folyó áron számítva – 1162,5 milliárd forint volt, addig ugyanebben az évben a kivitel értéke 819,9 milliárd forintot tett ki. A következő tíz évben közel tízszeresére nőtt mindkét érték: 2003-ban az összes import 10695,4 milliárd forint, míg az összes export 9643,7 milliárd forint volt.

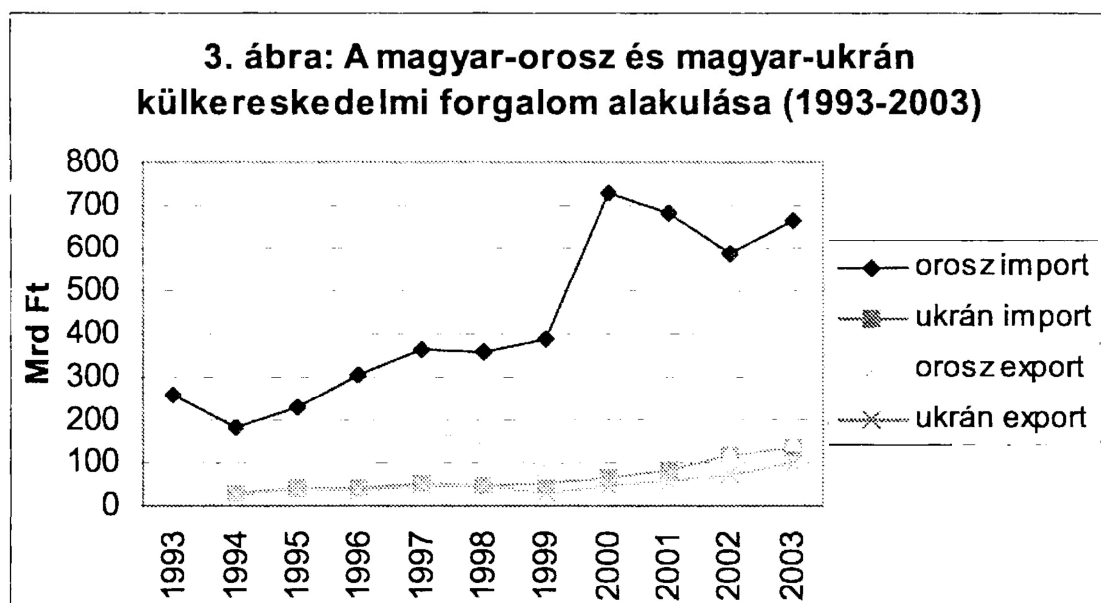
1993-ban még a Szovjetunió utódállamaival bonyolítottuk a külkereskedelmi forgalmunk nagy részét, az import több mint 22 százaléka érkezett az utódállamokból, az exportunkban viszont a korábbi legfontosabb partnerünk a második helyre esett vissza, ekkor az orosz illetve a FÁK-országokba irányuló kivitel aránya 15,2 százalék volt, melyet megelőzött Németország a maga 26,6 százalékos részesedésével.

A vizsgált időszakban 1993 és 1997 között az Oroszországba irányuló importunk kis mértékben ugyan, de fokozatosan nőtt. Az exportunk előbb csökkent, majd 1997-ben emelkedett. Ez a folyamat 1998 nyaráig tartott. Az 1998 augusztusában kirobbanó orosz pénzügyi válság megrázó fordulatot hozott. Néhány hónapra szinte teljesen megszakadtak az exportkapcsolatok Oroszországgal, de érzékelhetően csökkent az orosz exportőrök magyarországi tevékenységeinek aránya is. 1999 második felétől lassú élénkülés figyelhető meg a kétoldalú áruforgalomban Oroszország és Magyarország között, mely növekedés azóta is folyamatosan érezhető.

2003-ban már a behozatal és a kivitel tekintetében is Németország szerepel az első helyen, a magyar ranglistán. Magyarország ma már külkereskedelmének közel háromnegyedét bonyolítja az Európai Unió tagállamaival. A főbb kereskedelmi partnereink az Európai Unióban, Németország után:

Ausztria, Olaszország, Hollandia, Franciaország és Nagy-Britannia. Az európai uniós termékforgalom-növekedés oka többek között, hogy a csatlakozás időpontjának közeledtével az export-import kapcsolatok fokozatosan bővültek, folyamatos politikai és gazdasági közeledés volt érzékelhető, amely kapcsolatok a teljes tagsággal természetesen tovább erősödnek. Emellett nem lehet figyelmen kívül hagyni azokat a kereskedelmi kedvezményeket sem, amelyeket Magyarország kapott, és amelyek mind a mai napig jelentősen hozzájárulnak a magyar exportfeltételek javulásához és a hazai termelők felzárkózásához az egységes piac versenyfeltételeihez való alkalmazkodás terén.

Oroszország jelenleg a magyar exportban a tizenötödik, importban pedig az ötödik helyen áll. Az Orosz Föderáció vevői és beszállítói között Magyarország mindkét felállított rangsorban a tizenötödik hely körül mozog. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk az ukrán fél szerepét sem az export-import kapcsolatok terén. Az ukrán kapcsolatok is fejlődést mutatnak a külkereskedelemben, bár ez a növekedés nem olyan nagy mértékű, mint az orosz partner esetében.

Forrás: KSH Statisztikai Évkönyvek, Magyar statisztikai Zsebkönyvek.

Ukrajna a 2003-as adatok szerint Magyarország számára a tizenkilencedik export-célállomás, az importőrök közül pedig a rangsorban a huszonegyedik beszállító ország. Az áruszerkezetet tekintve az orosz és az ukrán

behozatal és kivitel hasonlóan alakul, de természetesen ukrán vonatkozásban jóval szerényebb eredményeket ismerhetünk meg.

Magyarországon egyes ágazatok erősen az orosz piacra orientáltak. A kivitelre kerülő termékek közül jelentős az orosz piac részesedése az élelmiszerek, zöldség- és gyümölcskészítmények, szeszesitalok vonatkozásában, illetve tekintélyes helyet foglalnak el a feldolgozott termékek – ezen belül elsősorban a vegyipari és gyógyszeripari termékek. Szintén nem szabad elfeledkeznünk a gépek és szállítóeszközök jókora arányáról az orosz és ukrán piacon egyaránt.

A magyar import struktúrája nem változott az előző évekhez, évtizedekhez képest. Az energiahordozók és a nyersanyagok vezető szerepét bizonyítja, hogy ezeknek a termékeknek 67,7 százaléka érkezik Oroszországból, míg ugyanebben a termékkörben az ukrán import a harmadik helyen áll, 5,2 százalékos részesedéssel.

Véleményem szerint Magyarországnak nem szabad egyoldalúan csak az Európai Unióra koncentrálni a külkereskedelmi kapcsolatok alakításában. Nem lehet, és nem is kell figyelmen kívül hagynunk Oroszország hatalmas gazdasági erejét, jelentős energiakészleteit, természetes nyersanyagforrásait. Magyarország számára sok lehetőséget tartogat az „összekötő híd” szerep az Európai Unió és Oroszország között. Ezeknek a lehetőségeknek a kihasználásával, a megfelelő kétoldalú kapcsolatépítéssel, a tranzit infrastruktúra fejlesztésével a magyar gazdaság nagy fejlődésnek indulhat, és Magyarország komoly szerephez juthat a két nagyhatalom közötti kereskedelemben.

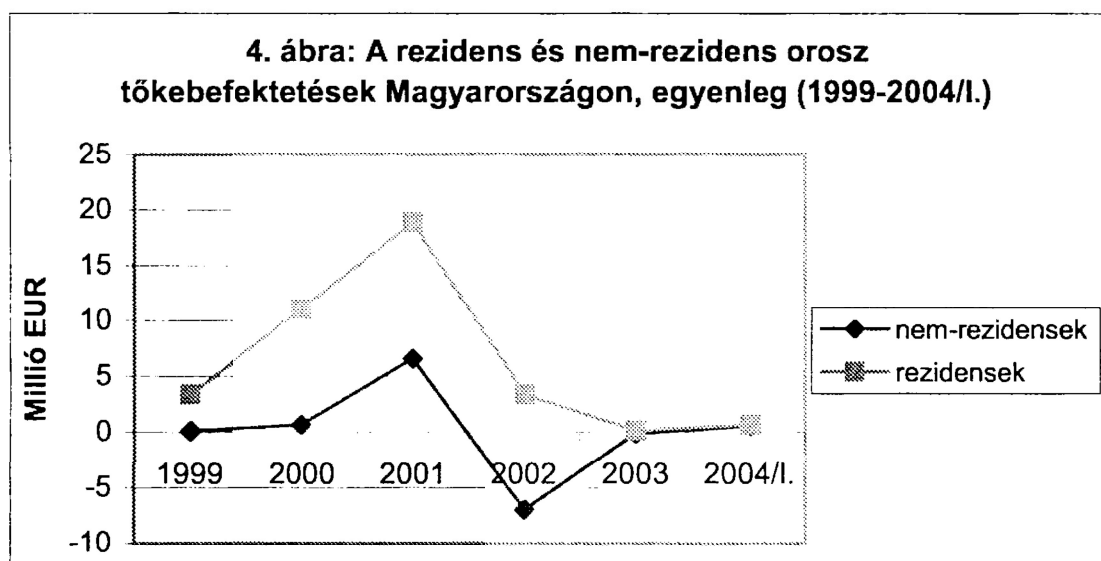
Külföldi tőkebefektetés

Az 1990-es években Észak-Magyarország kedvezőtlen pozíciója a térségben működő külföldi érdekeltségű vállalkozások számát tekintve végig jellemző volt. 1993-ban a régióban összesen 681 külföldi érdekeltségű vállalkozás működött, ami az országban működő összes hasonló érdekeltségű vállalatnak csupán a 3,24 százalékát teszi ki. A három megye közötti arány is jelentős eltéréseket mutat: 358 Borsod-Abaúj-Zemplénben, 171 Hevesben és 152 Nógrádban. A külföldi érdekeltségű vállalkozások jegyzett tőkéje a régióban, 1993-ban 44,9 milliárd forint volt, amiből 62,8 százalék volt a külföldi részesedés.

A külföldi tőkebefektetők száma a régióban a vizsgált egy évtized alatt ugyan nőtt, de még 2002-ben is csak összesen 785 külföldi érdekeltségű vállalat működött a három északi megyében, ami az országos adatok 3,05 százalékát adja. Ezzel az értékkel az észak-magyarországi régió a regionális rangsorban az utolsó helyre kényszerült. A jegyzett tőke tekintetében sem

javult sokat a helyzet. 2002-ben Észak-Magyarországon a külföldi érdekelt-ségű vállalkozások jegyzett tőkéje 463,3 milliárd forint volt, amely értékkel 5,32 százalékkal részesedik az országos 100 százalékból. a jegyzett tőkéből való külföldi részesedés 2002-ben 331 milliárd forint volt, vagyis a régió összes külföldi érdekelt-ségű vállalatánál bejegyzett tőkének a 71,4 százaléka. Ezzel az értékkel is elmaradunk az országos átlagtól. A három megye közül mindvégig Borsod-Abaúj-Zemplénben a legmagasabb a külföldi érdekelt-ségű vállalatok száma és jegyzett tőkéje is. Az egy vállalkozásra jutó jegyzett tőke nagysága a megyében a 2002-es adatok szerint 837,7 millió forint volt, amiből a külföldi részesedés 559,2 milliót tett ki.

Az egy lakosra jutó befektetett külföldi tőke tekintetében a hazai régiók sorrendjében Észak-Magyarország középen helyezkedik el, megelőzve a dél-dunántúli, dél-alföldi és észak-alföldi régiókat. A régiós átlag azonban nagy eltéréseket takar. Bár az utóbbi években, Nógrádban a külföldi befektetés aránya folyamatosan nő, az egy lakosra vetített külföldi tőkeállomány nagysága ebben a megyében még mindig csak a felét teszi ki a hevesi és borsodi átlagnak.

Forrás: www.mnb.hu.

Az orosz tőkebefektetéseket illetően országos szinten megállapítható, hogy mind a rezidensek, mind a nem-rezidensek tekintetében a 2001-es évben volt a csúcspont, majd a várható tendenciákkal ellentétben, a következő évben, 2002-ben egy drasztikus zuhanás következett be, mely mélypont óta ismét fokozatos növekedés érezhető. Az orosz tőkebefektetések aránya az országban nem számottevő, az európai tőkebefektetéseknek mindössze 1,87 százalékát tette ki 1999-ben, míg 2004. első félévében már csak 0,25 száza-

lékos részesedéssel voltak jelen az orosz tőkések a külföldi befektetők között Magyarországon.

Észak-Magyarországon a külföldi tőkebefektetés 40 százaléka Németországból, 24 százaléka pedig Nagy-Britanniából származik. Az orosz és ukrán befektetések aránya kevesebb, mint 3 százalék. A beáramlott tőke Borsod-Abaúj-Zemplénben elsősorban a feldolgozóipar és az energiaellátás – ezen belül villamos energia, gáz- gőz- és vízellátás – területére irányul. Hevesben a gépipar, valamint az élelmiszer, ital, dohánygyártás vonzotta a legtöbb külföldi tőkét. Nógrád megyében a feldolgozóipar mellett az ingatlanügyletek és a gazdasági szolgáltatások részesednek nagymértékben a beáramló külföldi tőkéből.

Azt, hogy az országon belül a külföldi működőtőke merre irányul, és hogyan helyezkedik el, főleg a népesség iskolázottsága és a régió földrajzi helyzete határozza meg. Ezért a térségben kifejezetten nagy figyelmet kell fordítani a középfokú oktatás fejlesztésére és a közlekedési infrastruktúra erősítésére. Tehát bátran bízhatunk abban, hogy az autópálya építés és a hozzá kapcsolódó infrastruktúrák fejlesztése a régió gazdasági fellendüléséhez nagymértékben hozzá fog járulni, és egyúttal a külföldi tőke beáramlásának is kedvezőbb feltételeket fog kínálni.

1. táblázat: Külföldi érdekeltségű vállalkozások

Év	Terület	Szervezetek száma	Jegyzett tőke Mrd Ft	Ebből külföldi részesedés Mrd Ft
1993	Országos	20999	1113,2	662,9
	BAZ	358	23,1	14,0
	Heves	171	12,7	8,7
	Nógrád	152	9,1	5,5
2002	Országos	25693	8703,9	7020,7
	BAZ	363	304,1	203,0
	Heves	269	118,9	96,9
	Nógrád	147	40,3	31,1

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyvei, Magyar Régiók Zsebkönyvei.

Az idegenforgalom helyzete

A Magyarországra látogató külföldiek közül a legtöbben Európából érkeznek. A 2003. évi adatok szerint a vendégforgalom 97,3 százalékának Európa a küldőpiaca. A tavalyi év folyamán a hagyományos küldőpiacokat tekintve emelkedett a svájci, az olasz, a német, az osztrák és a holland vendégek száma, csökkent az amerikai turistaforgalom az előző évekhez képest. A szomszédos országokat tekintve Magyarország látogatottsága nőtt a szlovák, a román és a szlovén szomszédaink részéről, viszont országos méretek-

ben csökkent a horvát, a Szerbia és montenegrói és az ukrán turisták száma. Az úgynevezett dinamikus fejlődő küldőpiacokon pedig a következő volt tapasztalható: az előző évekhez képest jó néhány ország érdeklődése megnőtt Magyarország iránt, így nőtt a látogatók száma Csehországból, Belgiumból, Izraelből, Görögországból, Svédországból, Franciaországból, Spanyolországból, Norvégiából, Nagy-Britanniából és Oroszországból. Utóbbit tekintve 3,2 százalékos volt a növekedés az előző évhez viszonyítva. A dinamikus fejlődő küldőpiacok tekintetében Finnországból, Kanadából, Japánból és Portugáliából érkező vendégek számában volt érezhető a csökkenés. Az öt legnagyobb látogatóforgalmat generáló ország sorrendje három éve változatlan: Romániából, Ausztriából, Szlovákiából, Szerbia és Montenegróból és Németországból érkezett a legtöbb látogató hazánkba.

Az összesített országos adatokat tekintve 2003-ban a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák közel kétharmadát szállodákban regisztrálták. Kettő, három és négy csillagos szállodákban töltötték az összes vendégéjszaka 64,2 százalékát. A panziók bonyolították a forgalom 10,6 százalékát a kempingekben pedig a látogatók 10,5 százaléka töltötte pihenőidejét. Az utóbbi években országos és régiós szinten is érzékelhető a külföldi vendégek számának csökkenése, és a belföldi látogatók számának emelkedése. A legtöbb külföldi vendégéjszakát, az összes külföldi vendégéjszaka 16,4 százalékát 2003-ban, augusztusban, a legkevesebbet januárban regisztrálták, melynek értéke 3 százalék volt. Májustól szeptemberig realizálódott a külföldi vendégéjszakák 64,5 százaléka.

2. táblázat: A kereskedelmi szálláshelyek külföldi vendégéjszakái szállástípusonként, országonként (ezer éj)

Év	Összes vendégforgalom		Oroszország		Ukrajna	
	Kereskedelmi szálláshelyen	Ebből szállodában	Kereskedelmi szálláshelyen	Ebből szállodában	Kereskedelmi szálláshelyen	Ebből szállodában
1997	10656	6906	283	205	88	50
1998	10138	6980	247	194	89	56
1999	9943	6873	137	114	79	53
2000	10514	7365	203	148	91	68
2001	10897	7640	194	133	84	63
2002	10361	7529	178	131	118	88
2003	10040	7346	199	152	128	98

Forrás: KSH Idegenforgalmi Statisztikai Évkönyvek.

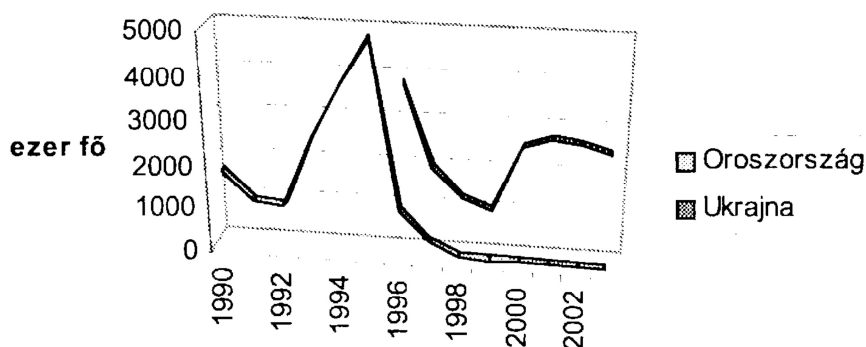
2003-ban a kereskedelmi szálláshelyek egységeinek közel egyötöde (18,8%) a Balaton turisztikai régióban található. Ezt követi Nyugat-Dunántúl

(14,3%), Észak-Magyarország (13,6%), végül a Budapest-Közép-Dunavidék régió 12,4 százalékos részesedéssel.

A külföldi vendégéjszakák közel felét (46,4%) a Budapest-Közép-Dunavidék régióban töltötték, a Balaton 28,1 százalékkal, Nyugat-Dunántúl 8,8 százalékkal, Észak-Alföld 5,7 százalékkal, Közép-Dunántúl 2,8 százalékkal, Dél-Dunántúl 2,6 százalékkal, Dél-Alföld 2,5 százalékkal, Észak-Magyarország 2,2 százalékkal, a Tisza-tó 1 százalékkal részesedett a külföldi vendégéjszakákból. Jelentős növekedés érezhető a gyógyszállodák vendégéjszakáinál. Mind a Tisza-tónál, mind pedig a különböző termál- és gyógyszállók körében nagyon megnőtt a külföldi vendégek köréből a lengyel, az orosz és az ukrán vendégek aránya. Megállapítható továbbá, hogy az egyes régiók legfontosabb küldőpiacait elsősorban az adott régióhoz közel fekvő országok alkotják.

Az átlagos tartózkodási idő a kereskedelmi szálláshelyeken évek óta folyamatosan csökken. Az utóbbi három évet tekintve: 2001-ben 3,1 éjszaka, 2002-ben 3 éjszaka, míg 2003-ban 2,9 éjszaka volt. Némileg kedvezőbb képet mutatnak a külföldi értékek: 2001-ben 3,5, 2002-ben és 2003-ban átlagosan 3,4 vendégéjszakát töltöttek el külföldi vendégek kereskedelmi szálláshelyeinken. Regionális szinten is érzékelhető a csökkenés a külföldi vendégéjszakák tekintetében, Észak-Magyarországon ez az érték 13,4 százalékkal maradt el a 2002. évi adatoktól. A 2003. év folyamán a legmagasabb átlagos tartózkodási időt a kempingekben regisztrálták (4,8 éjszaka), az üdülőházakban 3,5, az ifjúsági szállókban 3,1, a szállodákban 2,9 a turisztaszállókban 2,6, a panziókban pedig 2,4 éjszakát töltöttek el átlagosan a vendégek.

5. ábra: A Magyarországra látogatók számának alakulása (1990-2003)

Forrás: KSH Idegenforgalmi Statisztikai Évkönyvek.

A Magyarországra látogató külföldiek számát tekintve megállapíthatjuk, hogy bár nem folyamatosan, de csökkenő tendenciát tapasztalhatunk. 1990-ben 37 632 ezer külföldi látogatott hazánkba, míg 2003-ban csak 31 412 ezer fő. A fenti diagramból kiolvasható, hogy az orosz és ukrán látogatók számában is érezhető a változás. 1990-ben a külföldi vendégeknek még több mint 5 százaléka (1884 ezer fő) érkezett a Szovjetunió utódállamaiból, ma már viszont a külföldi vendégeknek csupán 0,29 százaléka orosz nemzetiségű (91 ezer fő). Bár ez az adat, ismét növekvő tendenciát mutat. Oroszország és Ukrajna tekintetében is az 1999-es év volt a mélypont a vendégforgalomban, melynek egyértelműen az 1998-as orosz gazdasági válság lehetett a legfőbb oka. Figyelemre méltó azonban a 2000-es év óta bekövetkezett ugrásszerű növekedés az ukrán vendégek részéről.

A belföldi és külföldi vendégforgalom arányát tekintve 1990-től 2002-ig megállapítható, hogy az 1990-es évek elején még az országos értékekhez igazodott arányaiban a három észak-magyarországi megye belföldi és külföldi vendégforgalmának alakulása. Viszont az 1990-es évek közepétől napjainkig már a belföldi vendégforgalom túlsúlya jellemző Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megyékben is (6. táblázat). Országos viszonylatban továbbra is megmaradt a közel 50-50 százalékos részesedése a belföldi és külföldi vendégforgalmat tekintve a kereskedelmi szálláshelyeken.

A belföldi vendégéjszakák regionális megoszlását vizsgálva 2003-ban a Balaton turisztikai régió állt az első helyen, ahol a vendégéjszakák egyötödét (21,4%) regisztráltak. Ezt követte a Budapest-Közép-Dunavidék (14,5%), majd a sorban a tekintélyes harmadik helyet Észak-Magyarország foglalta el 14 százalékos részesedéssel.

A továbbiakban a három észak-magyarországi megye külföldi vendégforgalomra vonatkozó adatait kívánom elemezni, az orosz és az ukrán vendégforgalom alakulását külön kiemelve. Megvizsgálom a vendégek és vendégéjszakák módosulását, illetve az átlagos tartózkodási idő alakulását a külföldi vendégek vonatkozásában.

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 1997-ben 45 435 külföldi vendég járt, 10,1 százalékkal kevesebb, mint az előző évben. A külföldi vendégéjszakák száma ekkor 133 699 volt, az előző évi adatnak a 99,1 százaléka. Az átlagos tartózkodási idő 2,9 éj volt. Az 1998-as és 1999-es adatok enyhe csökkenést mutatnak, a 2000-es és 2001-es értékek hirtelen emelkednek, majd a 2002-es évben ismét visszaesés érezhető. 2003-tól újra beindul a lassú növekedés. Oroszország és Ukrajna vonatkozásában a százalékos ingadozás sokkal erősebb, mint az összes külföldi vendégforgalom változása. Nemcsak a vendégek és vendégéjszakák, hanem az átlagos itt tartózkodási idő is nagyon lecsökkent mindkét ország részéről (átlag 2 éj). Az összes külföldi vendég vonatkozásában az orosz és ukrán vendégek aránya nem túl jelentős a me-

gyében. 1997-ben Borsodban az összes külföldi vendég 3 százaléka volt orosz, 8,5 százaléka pedig ukrán állampolgár, mely arányok közelítőleg napjainkig megmaradtak.

3. táblázat: A külföldi vendégforgalom országok szerint Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (1997-2004/I.)

Év	Ország	Vendég		Vendégéjszaka		Átlagos tartózkodási idő, éjszaka
		száma	előző év = 100,0	száma	előző év = 100,0	
BAZ	Összesen	46982	104,7	127777	102,6	2,7
	Oroszország	1395	111,0	2615	71,1	1,9
	Ukrajna	3087	113,1	6205	98,6	2,0
Heves	Összesen	42566	87,3	110134	75,1	2,6
	Oroszország	809	94,8	1455	80,3	1,8
	Ukrajna	732	109,6	1421	132,6	1,9
Nógrád	Összesen	4273	107,4	10517	82,2	2,5
	Oroszország	33	412,5	76	116,9	2,3
	Ukrajna	20	45,5	37	22,7	1,8

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyvek.

A Heves megyei adatok is igazodnak a borsodihoz és az országos átlaghoz. 1997-ben a 46 796 vendég 123 075 éjszakát töltött a megyében, átlagosan 2,6 éjszakai tartózkodással. Az 1998-as és 2000-es évek kimagaslóan jó eredményeitől eltekintve végig csökkenő tendenciákat mutatnak a vizsgált értékek. Az orosz és ukrán vendégforgalom alakulása még szerényebb, mint a fentebb vizsgált Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. 1997-ben a látogatóknak 1,72 százaléka volt orosz, 2,93 százaléka ukrán nemzetiségű. Az évek folyamán ezek az adatok nem mentek át túl nagy változáson. A vendégéjszakákat illetően is kisebb értékeket kapunk az összes külföldi látogató által eltöltött vendégéjszakák átlagától: kb. 1,85 éjt töltenek itt az orosz és ukrán vendégek.

Végül vizsgáljuk meg, hogy Nógrád megyében hogyan alakul a helyzet. Itt az összes külföldi vendégforgalmat illetően is kisebb értékeket kapunk, mint Borsodban, vagy Hevesben. Köszönhető ez annak, hogy a megye területe, lakossága is kisebb, mint a fent említett megyéké, illetve a megye elsősorban természeti szépségével emelkedik ki, amelyet viszont a külföldi turisták még nem fedeztek fel maguknak. Kevesebb a hagyományos történelmi látnivaló és a kulturális programok száma. A vizsgált időszakban az összes külföldi vendégforgalmat illetően az 1998-as 2001-es és 2003-as években volt növekedés az előző évhez képest, a többi időszakban csökkenés volt

tapasztalható. Az átlagos tartózkodási idő 1997-ben 3,3 éjszaka, 2003-ban csak 2,5 éjszaka volt. A három megyében az orosz és ukrán vendégek száma itt a legalacsonyabb, számuk, és az általuk eltöltött vendégéjszakák száma az 1997-es és 1998-as évektől eltekintve minden évben csökkent. Az átlagos tartózkodási idejük 2,5 éjszaka körül mozog. 1997-ben a megyébe érkező 4020 külföldi vendégnek 1,84 százaléka volt orosz, 0,84 százaléka pedig ukrán nemzetiségű. 2003-ban ez az arány még rosszabb: az összes külföldinek csak 0,77 százaléka orosz, 0,47 százaléka pedig ukrán állampolgár.

Úgy gondolom, hogy ezek az adatok nem okozhatnak túl nagy meglepetést, a régió idegenforgalmát illetően. Észak-Magyarország vendégkörösszetételében a német, lengyel, osztrák, holland és szlovák turisták szerepelnek az első helyeken. Érdekes adat, hogy 2001 óta folyamatosan nő a lengyel turisták aránya a régióban (6,6%), megelőzve ezzel a korábban csúcstartó németeket (4,9%). Az orosz és ukrán vendégforgalom nagy része a Balatonra és a Tisza-tó környékére, a gyógyüdülőkre, illetve a keleti határmegyékre, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Biharra koncentrálódik.

Az észak-magyarországi régió turizmusának növekedéséhez hozzájárulhatnak a több napos kulturális rendezvények, a gasztronómiai- és borfesztiválók, a külföldi vendégeket is idecsalogató különleges programok. Emellett a természetes táj szépsége, a történelmi emlékek sokasága, a gyógyturizmus fejlődése mind hatalmas előnyöket és lehetőségeket tartogatnak a régió idegenforgalmának fellendítéséhez.

Az orosz és ukrán vendégforgalom tekintetében a vendégek két célcsoportjára vonatkozó fejlesztéseket érdemes átgondolni. Egyrészt a rövid ideig hazánkban tartózkodó bevásárló-turisták igényeit kell kielégíteni az ehhez kapcsolódó szolgáltatások színvonalának fejlesztésével, másrészt a hosszabb időre Magyarországra érkező, pihenni, kikapcsolódni kívánó turistákat érdemes megcéloznunk, akik elsősorban a termál-és gyógyüdüléseket veszik igénybe, és akik, ha kiváló minőséget kapnak az adott területen, visszatérő törzsvendégekké válhatnak.

Záró gondolatok

Megállapítható tehát, hogy a magyar-orosz és magyar-ukrán kapcsolatok fejlesztése nagy lehetőségeket hordoz magában. Fokozott figyelmet kell fordítanunk a kereskedelmi kapcsolatok fejlesztésére, a már fentebb említett összekötő szerep elnyerése érdekében, hiszen ezért a pozícióért Magyarország mellett Lengyelország és Szlovákia is harcba száll.

A gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok erősítéséhez elengedhetetlen a nyelvtudás. Nem kellene háttérbe szorítani az orosz nyelv oktatását és tanulását, sőt ellenkezőleg, meg kell adni a lehetőséget a diákok számára, hogy

választhassák az általános- és középiskolákban is az orosz, mint tanulható idegen nyelvet.

A külföldi tőke becsalogatása ma már nehezebben megy, mint az európai uniós tagságunk előtt, hiszen az EU-s versenyszabályok miatt nem tudjuk felkínálni a külföldi tőkebefektetőknek azokat a kedvezményeket és mentességeket, melyekkel, korábban élhettek. Ennek ellenére bízom benne, hogy nem csak az Európai Unió befektetői látják Magyarországon a stabil és kockázatmentes befektetési piacot, hanem a keleti befektetéseknek is kedvez a jobb átláthatóság, a hatékonyabb és egységes intézményi- és jogi háttér, és az EU többi tagországának közelsége.

Az idegenforgalom tekintetében szintén célunk, hogy ne csak az Európai Unió tagországaival ismertessük meg hazánkat. Ha figyelembe vesszük, hogy Oroszország lakossága közel 150 milliós, nagyon csekélynek mondható a hazánkba irányuló eddigi turistaforgalom mind országos mind regionális szinten. Óriási küldőpiacról van tehát szó, ahonnan a látogatókat ide kell vonzani, megfelelő reklámokkal és egyéb marketing tevékenységekkel.

Az unió kibővülésével megváltozott feltételek egy része kedvezőtlen lehet orosz szempontból, nagy részük mégis inkább a kelet-közép-európai térség, ezen belül Magyarország, és Oroszország közötti kapcsolatok élénkülését hozhatja.

Irodalomjegyzék

Deák–Farkas–Ludvig–Réthi: Oroszország a világ gazdaságban – válság előtt és után, Aula, Bp., 2001.

Dr. Viczai Péter: Oroszország mai szemmel, különös tekintettel a magyar-orosz kereskedelmi kapcsolatok alakulására-egy moszkvai tanulmányút tapasztalatai alapján – BGF, Bp., 2001.

Magyarország régiói – Észak-Magyarország, KSH, 2003.

Tóth István János (szerk.): Észak-Magyarország gazdasági helyzete, 1990–2001 – Adatok, tendenciák, elemzések, MKIK GVI, Bp., 2003.

Turizmus Bulletin 2004/1.-2.

KSH Statisztikai Évkönyvei

KSH Idegenforgalmi Statisztikai Évkönyvei

KSH Területi Statisztikai Évkönyvei

KSH Magyar Statisztikai Zsebkönyvei

KSH Régiók Zsebkönyvei

www.ksh.hu

www.itd.hu

www.mnb.hu

www.hungarytourism.com